

11. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учебное пособие / Г. К. Селевко. — М. : Нар. обр., 1998. — 256 с.
12. Супрун Л. Соціально-психологічний і ментальний портрет журналіста / Л. Супрун // Журналістика : науковий збірник / за ред. Н. М. Сидоренко. — К. : Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2009. — 200 с.
13. Терлецька Л. Ігри, в які грають дорослі / Л. Терлецька // Берегиня. — 1997. — № 3 — 4. — С. 109 — 112.

У статті розкрито сутність та значення соціально-комунікативної компетенції, висвітлено можливості використання гри як засобу для активного формування цієї компетенції старших дошкільників.

Ключові слова: ігра, рольова гра, ділова гра, соціально-комунікативні уміння дітей старшого дошкільного віку.

В статье раскрыта сущность и значение социально-коммуникативной компетенции, а так же освещены возможности использования игры как средства активного формирования данной компетенции старших дошкольников.

Ключевые слова: игра, ролевая игра, деловая игра, социально-коммуникативные умения детей старшего дошкольного возраста.

The essence and significance of social and communicative competence are considered in the article as well as the ways of using role-play as a means of active development of this competence in senior preschoolers are highlighted.

Key words: role play, business role play, social and communicative skills of senior preschoolers.

УДК 378:371.132

Ф.Б. Асанова
м. Сімферополь, Україна

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН У СТВОРЕННІ ПОЛКУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА В ШКОЛАХ КРИМУ

Постановка проблеми. Суспільно-політична ситуація в Україні, та і в усьому світі, викликає в людей відчуття небезпеки, тривоги, пригніченості, і саме в цій ситуації люди шукають те, що допомогло б їм вижити, на що можна спертися, навколо чого можна консолідуватися. Цим об'єднуювальним, стабільним ядром для більшості людей виявилася нація, народ. У зв'язку з цим, вирішення проблем, пов'язаних з міжнаціональними відносинами в суспільстві, вимагає нового підходу, до здійснення якого необхідно привернути ширше коло фахівців і, насамперед, фахівців з системи освіти, оскільки саме система освіти охоплює найбільш широкі верстви населення в порівнянні з іншими суспільними й соціальними інститутами.

Аналіз наявних досліджень. Проблемою відносин між людьми в психології займалася порівняно невелика кількість дослідників (А. Лазурський, В. Мясіщев). Але й вони, розглядаючи загальне відношення особистості до соціальної групи, психологічні аспекти міжособистісних відносин, не надавали великого значення впливу національних (етнічних) чинників на ці взаємини. Проблеми міжнаціональних відносин у радянському суспільстві привернули увагу істориків, психологів, а потім і педагогів лише з кінця 1990-х рр., з початком демократичних перетворень [1, с. 2].

Невирішені аспекти проблеми. Роль системи освіти в гармонізації міжнаціональних відносин підрастаючого покоління явно недооцінюється сучасною наукою, незважаючи на те, що розвиток міжнаціональних відносин в українському суспільстві характеризується драматичними, екстремістськими подіями, що сприймаються молоддю неоднозначно і часто трактуються ними як засіб досягнення особистих цілей. Педагогічна наука в сфері вирішення проблем, пов'язаних з міжнаціональними відносинами, знаходиться в пошуку нових форм і

методів гармонізації міжнаціональних відносин підростаючого покоління, теоретично обґрунтовує і збагачує накопичений досвід педагогів-практиків, що сприяє в цілому модернізації педагогічного процесу.

Отже, необхідність дослідження підготовки майбутніх учителів-філологів до роботи в полікультурному середовищі детермінується такими чинниками:

по-перше, динамічні процеси в соціально-політичному житті нашої країни, в тому числі і характер розвитку міжнаціональних відносин у суспільстві, відображається на функціонуванні системи освіти, своєчасна реакція системи вищої педагогічної філологічної освіти на ці процеси може й повинна сприяти позитивному розвитку міжнаціональних відносин у суспільстві в цілому;

по-друге, активна позиція органів управління освітою, керівників педагогічних ВНЗ і директорів загальноосвітніх шкіл дозволяє певною мірою знижувати напруженість у міжнаціональних відносинах, але відсутність стратегічних підходів до розвитку освітньої політики з урахуванням поліетнічності країни, недосконалість методичного супроводу змісту вищої професійної філологічної освіти створюють певні труднощі у вирішенні проблем розвитку культури міжнаціональних відносин;

по-третє, чинне законодавство в сфері освіти в деякій мірі відповідає культурним і духовним потребам національних груп, надаючи їм можливість вивчати рідну мову, історію, національне мистецтво, в тому числі й тим, хто проживає за межами своїх національно-територіальних утворень, проте цей шанс реалізується далеко не всіма національними групами через різні причини (відсутність педагогічних кадрів, слабе науково-методичне забезпечення, активність домінуючих національних груп тощо);

по-четверте, уважнішого вивчення заслуговує досвід національних систем освіти деяких зарубіжних країн у напрямі попередження та вирішення проблем міжнаціональних відносин. Позиції керівників органів управління системою освіти в ряді багатонаціональних країн, таких як Австралія, Канада, Фінляндія та ін. демонструють розуміння важливості цих проблем, спільність підходів до їх розв'язування з метою зняття в суспільстві міжнаціональної напруженості, але при цьому є і відмінності, пов'язані, як з організацією мережі національних освітніх установ для максимального числа національних груп, так і з оновленням змісту освіти з урахуванням потреб суб'єктів багатонаціонального освітнього середовища;

по-п'яте, загальноосвітня школа є відкритою системою і, в зв'язку з динамічним характером полікультурного середовища, співвідношення представників національних груп у ній безперервно змінюється, тому вчителю-філологу необхідно враховувати інтереси кожного з них і організовувати навчально-виховний процес на основі мультикультурного підходу, який сприяє взаємодії, взаємовпливу та взаєморозвитку учнів, які є суб'єктами міжнаціональних відносин.

Мета статті — проаналізувати різні наукові підходи до розв'язання проблем міжетнічних відносин, визначити суть полікультурного середовища школи та роль учителя філологічних дисциплін у його створенні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз досліджень, присвячених взаємозв'язку гуманістичних, загальнолюдських цінностей з національними (Я. Коменський, В. Гессен, В. Зеньковський, І. Ільїн), дозволив переосмислити роль і значення національних традицій світової та вітчизняної педагогіки для розвитку культури міжнаціональних відносин підростаючого покоління. Праці відомих мислителів, педагогів істотно збагатили педагогічну думку і, можливо, надалі визначатимуть особистісно орієнтовану парадигму освіти третього тисячоліття. Саме вони заклали основи гуманістичного підходу до взаєморозуміння між народами, що живуть на одній території.

У роботах істориків з вивчення проблем міжнаціональних відносин можна виділити дослідження міждисциплінарного характеру: історико-філософські (Ю. Бромлей, Л. Гумільов, В. Піменов, О. Платонов, Е. Троїцкий та ін.); етносоціологічні (Ю. Арутюнян, Г. Галієв, Р. Галлямов, Л. Дробіжева, В. Іванов та ін.); історико-політичні (Р. Абдулатіпов, М. Губогло,

В. Тішков). Ці дослідження аналізують лише окремі сторони такого складного явища як міжнаціональні відносини. Дослідники вказують на залежність функціонування суспільства від національної специфіки менталітету, від домінуючих у масовій свідомості настроїв і стереотипів народів, що живуть на одній території. Центральне місце в дослідженнях займає ідея побудови громадянського, демократичного суспільства, де немає місця насильству і будь-якій формі соціальної чи національної дискримінації, де людина є вищою цінністю, і її права, незалежно від національної приналежності й соціального статусу, повинні бути надійно захищені.

Аналіз наукових досліджень показав, що в XX столітті розглядалися окремі питання психології індивідуальності (І. Кон, Н. Лебедева, В. Хотінець); етнічної психології групи (В. Воронков, О. Мітіна, В. Петренко, Д. Фельдштейн); військової етнічної психології (В. Крисько, Е. Саракуєв); етнічної психології конфлікту (Г. Солдатова, Т. Стефаненко). Трансформації етнічності та ідентичності досліджені в зарубіжній психології (Е. Аронсон, С. Бенхабіб, Р. Бенедікт, М. Коул, М. Мід, Е. Еріксон). Наявні дослідження демонструють недостатність вивчення впливу національного менталітету на формування особистості учня та ролі вчителя-філолога в цьому процесі.

У сучасній педагогічній науці особливе місце займають фундаментальні дослідження гуманізації освітнього процесу (К. Ахіяров, Г. Бал, І. Бех, Е. Бондаревська, Б. Гершунський та ін.) і розкриттю національних цінностей освіти (Б. Вульфсон, А. Гаязов, В. Загвязінський, Н. Нікандров, З. Равкін, В. Сластьонін, В. Шадріков, В. Шаповалов та ін.). Педагогічні дослідження, безпосередньо пов'язані з вирішенням проблем національної освіти, здійснюються в двох напрямках: перший орієнтований на вирішення проблем національної освіти засобами традицій одного народу і підготовку вчителів для роботи в національній школі (А. Аракелян, А. Косогова, Н. Писаренко та ін.); другий — на вирішення проблем полікультурної (багатокультурної) освіти й підготовку вчителів для роботи в умовах багатонаціонального середовища учнів (Р. Антонюк, Л. Волова, Л. Голік, В. Єршов, Л. Сідун та ін.). Перший напрям не виключає другого, навпаки, багатонаціональна освіта ґрунтується на цінностях національної освіти. Така стабільність і фундаментальність у дослідженнях найважливіших проблем як національної, так і багатонаціональної школи, дозволяє зробити висновок про те, що в сучасних умовах і національна, і багатонаціональна школа збалансовано співіснують, проте ще залишається багато невирішених проблем у розвитку цих типів шкіл.

Аналіз робіт з проблем міжнаціонального спілкування в цілому і формування культури міжнаціонального спілкування учнів, зокрема (І. Васютенкова, О. Грива, Я. Довгополова) показав, що ці роботи виконані філософами, соціологами, психологами, що підтверджує міждисциплінарний характер проблеми. Нині дослідницьке поле розширюється за рахунок праць педагогів (Є. Аджиєва, Н. Асипова, Р. Атаєва, Л. Гончаренко, Я. Довгополова, В. Кузьменко, У. Муналбаєва, В. Новікова та ін.), в яких наголошується на необхідності підготовки вчителів шкіл до роботи в багатонаціональній школі. Проте питання підготовки вчителів-філологів до роботи в полікультурному середовищі ще недостатньо досліджені.

В цілому на гармонізацію міжнаціональних відносин підростаючого покоління спрямовані дослідження з етнопедагогізації освіти та навчально-виховного процесу школи (Л. Волова, О. Сухомлинська та ін.). Проте цінності, що сформувалися століття тому, не завжди привабливі для молоді тепер. Для побудови позитивних міжособистісних відносин їм необхідно знати не лише традиційні, а й сучасні моделі взаємодії, засновані на пошані прав і свобод особистості відповідно до загальнолюдських цінностей, норм моралі, прийнятих у сучасному постіндустріальному і мультикультурному співтоваристві. Нерідко наукові погляди, що вважалися загальновизнаними й доведеними, приходять у суперечність із знанням, що розвивається.

Вивчення праць з педагогіки та психології вищої школи, найбільш близьких до теми нашого дослідження (Р. Антонюк [2], І. Соколова [7]) показано, що проблема підготовки вчителів-філологів до розвитку міжнаціональних відносин учнів лише недавно стала об'єктом спеціального вивчення. Фрагментарна тематика педагогічних досліджень фокусується

переважно на міжкультурних комунікаціях і міжнаціональній взаємодії учнів чи студентів (О. Бєлих, Т. Грушевицька та ін.).

Аналіз дисертацій і монографій, що відкривають новий напрям досліджень проблем національної освіти у педагогіці і психології (А. Абсаямова, Є. Аджиєва, Н. Асипова, Я. Довгополова та ін.) показав, що вони присвячені вивченню міжнаціональної (міжетнічної) толерантності учнів чи студентів. Зарубіжні дослідники (Е. Бренда, Р. Іорданова, О. Майкл, П. Педерсон, Дж. Смолич) розглядають толерантність як складову частину загальнолюдської культури особистості, як одну з якостей людини, що виявляється в сім'ї, освіті, релігії, психічному здоров'ї.

У Криму проводилися історичні, етнографічні дослідження, що розкривають історію розселення, житлові й побутові традиції народів краю. Міжнаціональні відносини в Криму вивчалися, в основному, істориками, політологами й соціологами. Проте, освіта, в тому числі й вища педагогічна, не розглядалася дослідниками безпосередньо в ролі засобу або регулятора гармонійного розвитку міжнаціональних відносин шкільної молоді. Багатонаціональний характер дитячого середовища вивчається авторами поверхнево, тому обґрунтовані науково-методичні рекомендації з організації педагогічного процесу в умовах полікультурного середовища відсутні.

Актуальність нашого дослідження підтверджується й соціальним замовленням суспільства — вимогою часу до формування особистості майбутнього педагога, толерантного до багатонаціонального людського співтовариства. Розвиток культури міжнаціональних відносин молоді в умовах педагогічного ВНЗ об'єктивно відповідає законам розвитку національних відносин, забезпечує консолідацію народів на достовірно демократичній основі, пошану і підтримку патріотичних почуттів людей, сприятливо сприяє співпраці народів України на основі загальнолюдських етичних цінностей.

Аналіз змісту освітнього процесу педагогічних ВНЗ показав, що розвиток культури міжнаціональних відносин молоді не має глибокої професійної спрямованості і носить, в основному, декларативний, формальний характер. Оновлення змісту освітнього процесу з урахуванням багатонаціонального середовища студентів може підвищити рівень готовності майбутніх учителів-філологів до роботи в полікультурному середовищі.

Актуалізація проблеми підготовки вчителів філологічних дисциплін до розвитку міжнаціональних відносин шкільної молоді зумовлена також низкою як традиційних, так і нових суперечностей між:

- суспільною потребою в гармонізації міжнаціональних відносин шкільної та студентської молоді і реальною практикою стану освітнього процесу в навчальних установах України;
- деклараціями про безконфліктність міжнаціональних відносин як у суспільстві, так і в системі освіти, і латентним, стихійним характером існування міжнаціональних проблем у молодіжному середовищі;
- демократичною, гуманістичною стратегією української освіти і проявами етноцентристського характеру регіональної освітньої політики;
- активним зростанням національної самосвідомості суб'єктів освітнього процесу і необхідністю вдосконалення процесу гармонізації міжнаціональних відносин шкільної та студентської молоді;
- рівнем забезпечення національно-культурних і соціально-економічних потреб учнів, представників різних національних груп і спрямованістю змісту освітнього процесу загальноосвітніх шкіл на задоволення потреб домінуючих національних груп;
- необхідністю систематичного моніторингу розвитку міжнаціональних відносин учнів і вузьким спектром діагностичних методик, що визначають стан міжнаціональних відносин у шкільному середовищі;

– бурхливим розвитком різних типів освітніх установ з етнокультурним компонентом у різних регіонах України та гострою потребою цих установ у висококваліфікованих педагогічних кадрах.

Усі перераховані вище обставини з урахуванням зазначених суперечностей дозволили сформулювати проблему дослідження, яка полягає у вирішенні наступних завдань:

1. Науково обґрунтувати зміст поняття «полікультурне середовище» на основі аналізу філософської, соціологічної, психологічної та соціально-педагогічної літератури.

2. З'ясувати стан проблеми підготовки майбутніх учителів-філологів в умовах полікультурного середовища.

3. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно-педагогічні умови, що забезпечують ефективність формування готовності майбутнього вчителя-філолога до створення полікультурного середовища школи.

4. Підготувати методичні рекомендації та навчальні матеріали щодо підготовки майбутніх учителів-філологів до професійної діяльності в умовах полікультурного середовища.

У середовищі з поліетнічною структурою акценти переносяться на інтелектуально-духовний, вільний розвиток, повне розкриття творчого потенціалу в співдружності зі всіма спільно проживаючими етносами відповідно до тієї збільшеної ролі та відповідальності за наслідки своїх дій, яка уготована особі в сучасній ситуації. Це не тільки інтелектуальна компетентність, а й практична дієва ініціатива, здібність до самоорганізації і до саморегуляції в співпраці.

Усе це зумовлює необхідність освіти й розвитку підростаючого покоління, здатного знайти можливості адаптації й продуктивної самореалізації в своєму місці мешкання. Зневага культурою людських відносин, особливостями устрою життя як полікультурного, невміння зрозуміти їх сенс, байдужість до фольклору руйнує не лише духовну культуру, а й збіднює ціннісні орієнтири кожної людини, порушуючи адаптаційні процеси [4, с. 46]. У рамках вирішення поставлених завдань ми побачили необхідність звернути увагу учнів не лише на раціональний аналіз перспектив свого життя, а й емоційні аспекти ставлення до своєї малої батьківщини, почуття морального обов'язку перед нею. Все це можливо, якщо в школярів формується не тільки інтелектуально-раціональна сфера, на що переважно орієнтована сучасна освіта, а й сфера емоційна. Вважаємо можливим вирішувати цю проблему за умови опори на полікультурні історичні цінності народу й пов'язані з ними особливості виховання.

Ураховуючи вищеописану ситуацію, педагоги мають організувати цілісне полікультурне середовище й створити умови для повноцінної адаптації учнів до життя в полікультурному соціумі через оптимальне поєднання раціонального й емоційного компонентів діяльності суб'єктів навчального процесу в співпраці та діалозі етнічних культур (кримсько-татарської, російської, української).

Полікультурне середовище школи створює умови для освоєння універсальних, однакових для будь-якого етносу, способів пізнання навколишньої дійсності, а з іншого боку виникає можливість діалогу різних культур на емоційному рівні, що сприяє розвитку кожної культури окремо.

Питання про полікультурне середовище часто розглядається як питання міжнаціональне — культура багатьох народів в одному освітньому середовищі. Метою полікультурної освіти визначають формування людини, здібної до активної та ефективної життєдіяльності в багатонаціональному та полікультурному соціумі, яка володіє розвиненим відчуттям розуміння й пошани інших культур, уміннями жити в мирі та злагоді з людьми різних національностей, рас, вірувань [5; 6].

Проте полікультурне освітнє середовище можна представити й ширше, як систему, де міжнаціональна культура є лише одним з компонентів. У цьому випадку актуальне положення В. Біблера про навчання як про діалог культур [3]. Ці трактування не суперечать одне одному, а деталізують і конкретизують як ідею, так і процес взаємодії культур. Людина, як унікальний світ культури, включає її національні особливості відношення і поведінки, а також індивідуальні та

наднаціональні особливості пізнання.

Очевидно, саме цілісне полікультурне, емоційно насичене освітнє середовище школи може виступити умовою подальшої успішної адаптації учнів у багатонаціональному соціумі. Цілісне полікультурне освітнє середовище школи в такому разі може бути розглянуте з двох позицій: середовище школи як установи освіти і середовище учня як суб'єкта діяльності в школі.

З позицій учня цілісність освітнього середовища визначається, зокрема:

1. Уявленнями про себе та інших з урахуванням національних особливостей.

2. Наступністю та оптимізацією процесу навчання від класу до класу через насичення його художньо-літературним мультикультурним змістом.

Висновок. Результатом функціонування цілісного полікультурного освітнього середовища школи є випускник, який хотів би і був би здатний зробити усвідомлений вибір своєї подальшої освіти залежно від особистих устремлінь, так і від особливостей розвитку регіону й затребуваності в підготовлених кадрах, здатний адаптуватися в будь-якому національному середовищі і в середовищі будь-якої діяльності.

Література:

1. Абсалямова А. Г. Развитие межнациональных отношений студенческой молодежи в системе высшего педагогического образования : диссертация ... доктора педагогических наук : 13.00.01 / Абсалямова Амина Габдулахатовна. — Уфа, 2007. — 483 с.
2. Антонюк Р. І. Професійна полікультурна підготовка сучасного вчителя-філолога в Україні / Р.І. Антонюк // Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: Зб.наук.пр. / За ред. І.А.Зязюна і Н.Г.Ничкало. — Київ, 2003. — С.530-537.
3. Библер В. С. От наукоучения к логике культуры: Два философских введения в двадцать первый век / Библер В. С. — М.: Политиздат, 1990. — 413 с.
4. Косонова А. С. Поликультурная среда в многонациональной школе как условие успешной адаптации выпускников / Косонова А.С., Дьякова М.Б. // Современные проблемы науки и образования. — 2008. — № 3. — С.44-48.
5. Леонтьев А. А. Основы психолингвистики / Леонтьев А. А. — М.: Смысл; СПб: Лань, 2003. — 288 с.
6. Маслова В. А. Лингвокультурология / Маслова В. А. — М.: Академия, 2004. — 208 с.
7. Соколова І. В. Формування полікультурної компетентності у майбутніх учителів-філологів [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/soc_gum/

У статті проаналізовано різні наукові підходи до розв'язання проблем міжетнічних відносин. Визначено суть полікультурного середовища школи та роль учителя філологічних дисциплін у його створенні.

Ключові слова: полікультурне середовище, учитель філологічних дисциплін.

В статье проанализированы разные научные подходы к решению проблем межкультурных отношений. Определено сущность поликультурной среды школы и роль учителя филологических дисциплин в ее создании.

Ключевые слова: поликультурная среда, учитель филологических дисциплин.

In the article the different scientific going is analysed near the decision of problems of межкультурных relations. Certainly essence of поликультурной environment of school and role of teacher of philological disciplines in his creation.

Key words: multicultural environment, teacher of philological disciplines.